

6. Синки Дж. мл. Управление финансами в коммерческом банке : пер. с англ. / Синки Дж. мл. – М. : Catallaxy, 1994.– 820 с.

7. Сирота В.С. Реструктуризація позик як ефективний інструмент управління проблемними активами / В.С. Сирота // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 3 (12). – С. 207-210.

8. Черничук Я.В. Легітимність діяльності колекторських фірм у контексті захисту прав людини / Я.В. Черничук // Науково-інформаційний вісник. – 2010. – № 1 – С. 33-37.

УДК 336.71:347.736/.738

Свенко Т.І.,
аспірант*
НУБіП України

БАНКРУТСТВО КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

Постановка проблеми. У розвитку банківської системи України з моменту її створення і до сьогодні існують суттєві проблеми, вирішення яких потребує чималих зусиль вітчизняних науковців і працівників НБУ. Ці проблеми пов'язані з недоліками, які погіршують функціонування банківської системи України.

Досвід існування банківської системи України показав, що з кожним роком все більша кількість банків зазнають негативного впливу фінансової кризи, наслідком чого є хвиля ліквідацій та банкрутств банківських установ.

Банкрутство банку – це результат негативних процесів (кризових явищ), які відбуваються в ньому протягом тривалого часу. Виявлення кризових явищ якомога раніше, з одного боку, може дозволити Національному банку України та керівництву банку виправити ситуацію шляхом ухвалення відповідних рішень, а з іншого, знизити ризики для інших суб'єктів господарювання, уникнути ланцюгової реакції [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми банкрутства, неплатоспроможності, ліквідації банківських установ вивчаються багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими.

У зарубіжній науковій літературі проблеми банкрутства банків висвітлено досить широко, зокрема, в роботах Брейли Р., Бріггема Є., Горіної С.А., Гроппеллі А., Ларіонової І.В., Майерса С., Нікбахта Є., Роуза П., Сінко Дж., Хорна В. та ін. [1-5].

Дослідження зазначених проблем вітчизняними вченими тільки стоїть на порозі свого розвитку, але перші результати ми можемо знайти в наукових працях Гейця В.М., Козьменко С.Н., Міщенко В.І., Мороза А.М., Науменкова С.В., Савлука М.І., Стельмаха В.С., Суторміна В.М., Успенко В.І., Федосова В.М., Ющенко В.А. та ін [8; 9; 11].

Велику увагу дослідженню особливостей банкрутства банків та забезпечення фінансової стійкості приділяли О.О. Терещенко, В.М. Кочетков, В.В. Вітлінський, О.І. Копилук, А.В. Череп, Е. Шабалін та інші [10].

Але на даний час це питання не отримало належної уваги в сучасній теорії банківництва і дослідження в цьому напрямку представляє собою важливу науково-практичну проблему.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття основних причин банкрутства банківських установ та розробка заходів щодо їх запобігання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Банкрутство комерційних банків типове явище для економік багатьох країн світу. Банкрутство банку коштує суспільству дуже дорого і лягає тягарем на плечі платників податків. Порівняно безболісно може пройти банкрутство дрібного банку. Банкрутство ж великого комерційного банку має досить значний вплив на економіку країни взагалі та досить часто призводить до кризової ситуації в банківській системі [3].

До основних причин банкрутств комерційних банків спеціалісти у банківській сфері відносять такі [4]:

- 1) неякісні активи;
- 2) недосконалість планування, політики та управління;

*Науковий керівник: Мартиненко В.П. – д.е.н., професор

- 3) зловживання інсайдерів;
- 4) несприятливі економічні умови;
- 5) відсутність правильного аудиту та контролю;
- 6) шахрайство, підтасовка звітних даних;
- 7) незабезпечені витрати.

Нестабільність банківської системи України та кризові явища в економіці призвели до масової збитковості та втрати ліквідності більшістю кредитних установ країни, а в деяких випадках і до банкрутства, за яким в умовах застосування неефективних шляхів його запобігання може відбутися ліквідація банку. Спинимося на основних причинах та симптомах кризи, які є типовими для вітчизняних фінансово-кредитних установ. Розкриємо специфічні причини збитковості, втрати ліквідності, а отже, фінансової кризи банку:

- 1) дефіцит прибуткових банківських операцій;
- 2) нав'язування банкам фіскальних функцій, що відлякує нинішніх та потенційних клієнтів;
- 3) збільшення обсягу обов'язкових резервів, а отже, і частки активів, що не приносять доходів;
- 4) дефіцит прибуткових та неризикованих інвестиційних проектів (дефіцит надійних об'єктів кредитування);
- 5) низький рівень менеджменту, високі витрати, ризикована валютно-кредитна політика;
- 6) політична нестабільність [10].

Труднощі, з якими стикаються комерційні банки щодо здійснення профілактичних антикризових заходів, зумовлюються, насамперед, відсутністю у переважної їх більшості служб контролінгу. За браком об'єктивної інформації про реальний фінансовий стан кожного банку не можна оперативно нейтралізувати ризики та попереджувати фінансову кризу. У багатьох банках усупереч відповідній постанові Правління НБУ «Про затвердження змін до Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України» від 3.12.01 р. №494 не запроваджено внутрішнього аудиту, а там, де він є, виконується суто формально.

Не зважаючи на певне зниження темпів кредитування у 2009-му порівняно з попереднім роком, попит на позикові кошти залишався досить високим, відповідними були й темпи його задоволення. Загальний обсяг кредитів, наданих банками в економіку, на кінець 2010-го становив 734 млрд. грн., а темп їх зростання порівняно з попереднім роком 72% [6].

Аналізуючи діяльність банків України, слід відмітити, що станом на 1 червня 2012 р. ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 176 банків, у тому числі: 175 банків (99,4% від загальної кількості банків, що мають ліцензію) – акціонерні товариства (з них: 44 банки (25,0%) відкриті акціонерні товариства, 1 банк (0,6%) – закрите акціонерне товариство, 130 банків (73,8%) – публічні), 1 банк (0,6%) – товариство з обмеженою відповідальністю.

У стані ліквідації перебуває 18 банків, з них 16 банків ліквідуються за рішеннями НБУ, 2 – за рішеннями господарських судів.

Аналіз доходів та витрат банків України за 4 місяці 2012 року свідчить, що доходи банків порівняно з відповідним періодом 2011 року скоротились на 12,8% і склали 43,4 млрд. грн. Витрати банків скоротились на 17,7% і склали 48,5 млрд. грн. У 2012 р. процентні витрати знову вийшли на перше місце за вагомістю в структурі витрат (43,9%). Відрахування в резерви, які займали основну частину витрат у кризовий період за станом на 01.05.2012 р. склали 30,8%. Від'ємний фінансовий результат по системі банків на 01.05.2012 р. склав 5,1 млн. грн. [6].

Характерною рисою сучасної банківської кризи є істотне погіршення банківських балансів, зростання частки проблемних кредитів і проблемних активів в цілому. Така ситуація негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків, створює певні труднощі для кредиторів і позичальників, ускладнює менеджмент банку, знижує довіру населення до банківської системи та стримує відновлення кредитування реального сектору економіки України. Тому на сьогодні важливе практичне значення має розробка сучасних підходів до вдосконалення організації управління проблемними активами на основі системи організаційно-правових і адміністративних заходів, одним із яких може бути створення так званих госпітальних банків. Основна мета функціонування таких банків полягає в тому, що проблемні активи замість того, щоб ліквідуватися у негайному порядку за будь-якими цінами, можуть бути реструктуризовані у спеціальній установі, яка має відповідні фінансові можливості, а отже, може спокійно «дочекатися» закінчення кризи та після відновлення платоспроможності боржників повернути такі активи на ринок за прийнятною ринковою ціною [7].

Для ефективної роботи банківських установ необхідно постійне визначення й прогнозування стану ринку банківських послуг, всебічне планування банківської діяльності й оперативне управління фінансовими ресурсами банку. Процес планування повинен передбачати розробку бізнес-плану банку, який є основою управління як окремими видами діяльності і банківськими продуктами, так і банком в цілому.

Поліпшення стану банківських установ можливе за умови вирішення таких задач:

- 1) поліпшення управлінського контролю за банківськими операціями та структурними підрозділами банку;
- 2) здійснення адаптації кредитної політики до ринкових вимог і внутрішньобанківських потреб;
- 3) досягнення і дотримання надійної структури кредитного портфеля;
- 4) розробка заходів для підвищення ефективності роботи відділень і інших банківських підрозділів;
- 5) створення умов для ефективного управління активами і пасивами;
- 6) надання клієнтам комплексу високоякісних банківських послуг;
- 7) розробка стандартів в якості обслуговування клієнтів і забезпечення їх отримання;
- 8) планування ефективної маркетингової програми і її здійснення.

На основі зазначеного, на нашу думку, слід приділити більше уваги кредитній історії кожного клієнта, забезпеченості кредиту, диверсифікації клієнтської бази та неодмінно дотримуватись нормативів НБУ.

Нідзельська І.А. зазначає, що банки переживають кризу ліквідності, їм потрібні гроші, які вони намагаються залучити всіма можливими способами. Арсенал засобів і винахідливість банкірів вражає – вони підвищують відсоткові ставки за наданими кредитами, не повертають депозити як достроково, так і після закінчення строку, затримують проведення платежів, вимагають додаткових платежів та ін. [4].

Сьогодні в банківській системі України є багато проблем, які потребують свого практичного вирішення. Вони зачіпають, передусім, питання, які пов'язані з подальшим розвитком банківської системи України, яка має концентруватися на таких напрямках:

1. Удосконалення безвиїзного нагляду та інспектування банків (розмежування повноважень і підвищення відповідальності керівників банку за безпеку, результати діяльності банку, проведення адекватної політики управління ризиками, поліпшення якості внутрішнього контролю та аудиту; удосконалення методологічної бази щодо оцінки ризиків; упровадження стратегії нагляду за кожним банком на основі оцінки ризиків його діяльності та якості управління ними);
2. Удосконалення порядку створення та ліцензування банків і банківських об'єднань (розроблення та запровадження процедури акредитації філій іноземних банків і надання їм банківської ліцензії; посилення ліцензійних вимог щодо здійснення банками окремих операцій);
3. Удосконалення процедур тимчасової адміністрації, реорганізації і ліквідації банків (опрацювання питання щодо законодавчого врегулювання процедур примусової реорганізації та продажу банку; удосконалення методики щодо визначення критеріїв проблемності в діяльності банків; удосконалення процедур відновлення належного фінансового стану банку під час тимчасової адміністрації);
4. Зміцнення нагляду у сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (установлення вимог до банків щодо впровадження ними внутрішньобанківських систем фінансового моніторингу, які ґрунтуються на виявленні, оцінці, управлінні та контролі за ризиками, що виникають під час взаємодії з клієнтами);
5. Забезпечення прозорості банківської системи (роз'яснення через засоби масової інформації суті звітності про діяльність банку, яка публікується; запровадження і забезпечення функціонування Єдиного електронного реєстру банків та їх філій);
6. Розвиток співробітництва з іншими державними наглядовими органами (укладання двосторонніх угод щодо співробітництва з органами банківського нагляду тих держав, які мають найбільший вплив на розвиток вітчизняного банківського сектору);
7. Підвищення кваліфікації та матеріальне стимулювання працівників банківського нагляду.

Висновки з даного дослідження. Отже, враховуючи викладене вище з метою запобігання банкрутства банківських установ рекомендується використовувати наступні заходи:

- 1) оптимізувати систему управління ризиками, що дозволяє їх завчасно виявляти та мінімізувати;
- 2) утворити на базі головного офісу потужний аналітичний, методологічний та розрахунковий центр, що забезпечить економію грошей, які при децентралізованому управлінні витрачаються на створення аналогічних служб у кожному підрозділі банку;
- 3) проводити єдину процентну, тарифну політику для кожного зі структурних підрозділів;
- 4) зменшити ймовірність здійснення фінансових махінацій працівниками банку;
- 5) уникати витрат, пов'язаних з економічно необґрунтованим придбанням основних та нематеріальних активів;
- 6) зменшити залежність банку від некомпетентних дій працівників структурних підрозділів;
- 7) створити комплексну систему ризик-менеджменту (забезпечує надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу всіх видів ризику на всіх рівнях організації);

8) збільшити доходи за рахунок: нарощування об'єму дохідних активних операцій, зміни структури вкладу фінансових засобів в більш дохідні фінансові операції, покращення якості кредитного портфеля, збільшення об'єму робочих активів;

9) зменшити витрати за рахунок залучення більш дешевих залучених коштів; скорочення накладних витрат.

Таким чином, на нашу думку, використання банківськими установами зазначених заходів допоможе уникнути неплатоспроможності та, відповідно, банкрутства.

Література

1. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов / Брейли Р., Майерс С. – 2-е рус. изд. [пер. Н. Барышниковой с 7-го междунар. изд.]. – М. : ЗАО "Олимп-Бизнес", 2008. – 1008 с.
2. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку: монографія / О.А. Криклій, Н.Т. Маслюк. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с.
3. Меньшова А.Ю. Причини виникнення та шляхи запобігання банкрутства комерційного банку : монографія / А.Ю. Меньшова. – Х. : ХДТУБА, 2008. – 146 с.
4. Нідзельська І.А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи / І.А. Нідзельська // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С.102.
5. Нікбахт Е. Фінанси / Е. Нікбахт, А. Гроппелі ; пер. з англ. В.Ф. Овсієнка та В.Я. Мусієнка. – К.: Основи, 1993. – 383 с.
6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Правовий тиждень № 46-47 від 26 листопада 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uris-c.com.ua/2010/11/26/банкрутство-банків/>
8. Савлук М.І. Причини девальвації гривні в листопаді 2008 року / М.І. Савлук // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції від 27 жовтня 2010 року [Круглий стіл: «Причини та наслідки девальвації гривні в 2008р»]. – К. : АУБ, 2010.
9. Суторміна В.М. Держава, податки. бізнес: із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки [Текст] / В.М. Суторміна, В.М. Андрущенко, В.Л. Федосов. – К. : Либідь, 1992. – 328 с.
10. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посібник / О.О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2000. – 412 с.
11. Успенко В.І. Оцінка схильності банку до банкрутства : монографія / В.І. Успенко, І.В. Зотов, Т.О. Тохтамиш. – Х. : ХДТУБА, 2008. – 130 с.